

УДК81

DOI10.24412/2413-2004-2022-3-130-137

**МАВҚЕИ ТАРТИБИ КАЛИМА ДАР
ТАҶЗИЯИ АКТУАЛИИ ҶУМЛА**

Ибрагимова Раъно Абдушукуровна,
доценти кафедраи тарҷума ва
грамматикаи забони англисии МДТ-и
“ДДХ ба номи академик Бобочон
Ғафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**СТАТУС ПОРЯДКА СЛОВ В
АКТУАЛЬНОМ ЧЛЕНЕНИИ
ПРЕДЛОЖЕНИЯ**

Ибрагимова Раъно Абдушукуровна,
доцент кафедры перевода и грамматики
английского языка ГОУ “ХГУ имени
академика Б. Гафурова” (Тоджикистан,
Худжанд)

**ON THE STATUS OF THE WORD
ORDER IN ACTUAL DIVISION
OF THE SENTENCE**

Ibraghimova Rano Abdushukurovna,
Associate Professor of the department of
translation and English grammar under SEI
“KSU named after academician B. Gafurov”
Tajikistan, Khujand

Калидвожаҳо: тартиби калимаҳо дар ҷумла, мавқеи аъзоҳои ҷумла, ивазшавии ҷои аъзоҳои ҷумла, тартиби озоди калимаҳо, тартиби устувори калимаҳо, таҷзияи актуалии ҷумла, ремаи гуфтор, темаи гуфтор

Муаммои тартиби калима яке аз муаммоҳои муҳими синтаксисии ҳар як забон маҳсуб меёбад. Тартиби калима дар ҷумлаҳои забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ мухталиф буда, аз бисёр ҷиҳат тафовут доранд. Дар забониносии ду навъи тартиби калимаро ҷудо мекунанд: тартиби озоди калима ва тартиби устувори калима. Дар забони англисӣ агар он устувор бошад дар забони тоҷикӣ нисбатан озод аст. Дар забони тоҷикӣ аъзоҳои ҷумла вобаста ба таҷзияи актуалӣ метавонанд ҷойҳои худро иваз намоянд. Бо вуҷуди он сараъзоҳо дар ҳар ду забон ҷои устувор доранд. Дар ин бора фарқият дар он аст, ки дар забони тоҷикӣ аъзоҳои пайрав дар байни сараъзоҳои ҷумла ҷойгир мешаванд, вале дар забони англисӣ онҳо баъд аз сараъзоҳо мавқеъ мегуранд. Аз ин бармеояд, ки омӯзиши забони англисӣ барои хонандагони тоҷикзабон мушкилтар аст.

Ключевые слова: предложение, порядок слов, место членов предложения, изменение места членов предложения, свободный порядок слов, строгий порядок слов, актуальное членение предложения, рема, тема

Порядок слов в предложении является одним из важных синтаксических вопросов в любом языке. Порядок слов в предложении в английском и таджикском языках различается во многих отношениях. Теоретическая лингвистика различает два типа порядка слов: свободный порядок и строгий порядок. Порядок слов в английском языке строгий, а в предложениях на таджикском языке является относительно свободным. Члены предложения в таджикском языке могут менять место в зависимости от актуального членения предложения. Тем не менее, место членов предложения в обоих языках является строгим и определенным. В таджикском языке второстепенные члены предложения располагаются между главными членами, но в английском языке они располагаются после главных членов предложения, что затрудняет изучение английского языка таджикскими студентами.

Key words: *sentence, word order, place of the parts of the sentence., change of the position of the parts of the sentence, free word order, strict word order, actual division of the sentence, rheme, theme*

Word order is one of the crucial syntactical question in any language. Word order in the English and the Tajik languages differs in many regards. Theoretical linguistics distinguishes two types of word order: free and strict. Word order in the English language is strict while in the Tajik language it is relatively free. In the Tajik language parts of the sentence can change their position. Respective of actual division of the sentence the place of the principal parts sentence is strict and definite in both languages. In the Tajik language the secondary parts of the sentence are placed between the principal parts, but in the English language, their position is after the principal parts of the sentence. It complicates the study of the English language for Tajik students.

Мақому нақши тартиби калимаҳо дар ҷумла, пайдархамӣ ва алоқамандии онҳо барои равониву возеҳот дар нутқ, ба роҳ монда тавонистани муоширату самаранок идома додани суҳбату нақл хеле назаррас аст. То чӣ дараҷа аҳамият доштани ҳодисаи тартибро (order) метавон ҳатто дар зинаи фонемаҳо, чун фонемаҳо (шаҳр – шарҳ, абр – бар, маҳрам – марҳам, ten – net, guilt – guild ва ғ.), дар таркиби морфемаҳои калима (Гулнор – Норгул, Шералӣ – Алишер) мушоҳида намуд. Дар силсилаи калимаҳои ифодакунандаи фикру маъно бошад, ҳодисаи мазкур барҷастатар ба ҷашм расида, нозуқиҳои луғавию грамматикӣ тартибро ба назар бештар намоён менамояд. Иваз намудани ҷойи калимаҳо дар нутқ, аксаран ҳамчун воситаи ифоданокии маъноҳои грамматикӣ хизмат мекунад [2, с.18].

Бахусус, дар забонҳои, ки дар онҳо калимаҳо бо тағйирёбии ҷойи худ вазифаҳои гуногуну навро иҷро мекунанд, масъалаи тартиб нақши муҳимро мебозад. Ин гуна забонҳо забонҳои мебошанд, ки дар онҳо калимаҳо таркиби морфологии худро тағйир намедиханд ва дар ҷумла ба кадом вазифа омаданашон танҳо аз ҷиҳати ҷою тартиби онҳо муқаррар карда мешавад.

Муаммои тартиби калима яке аз муаммоҳои марказӣ ва муҳими синтаксиси ҳар як забон ба ҳисоб меравад. Тартиби калима дар ҷумлаҳои забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ мухталиф аст. Онҳо дар ин мавзӯ аз бисёр ҷиҳат аз ҳамдигар фарқ мекунанд.

Мафҳуми тартиби калима ҷо ба ҷо гузоштани аъзоҳои ҷумла ва ё мавқеи аъзоҳои ҷумларо дар назар дорад. Дар илми забоншиносӣ ду навъи тартиби калимаро ҷудо мекунанд:

1. Тартиби озоди калима;
2. Тартиби устувори калима.

Тартиби озоди калима, чунин тартибест, ки дар он метавон аксари аъзоҳои ҷумларо аз як ҷо ба дигар ҷо кўчонид, яъне мавқеашонро иваз намуд.

Сабаби озодона иваз шудани ҷойи аъзоҳои ҷумла дар флексияҳои махсуси аъзоҳои ҷумла буда, онҳо вазифаи калимаро дар ҷумла муайян месозанд.

Тартиби устувори калима чунин тартибест, ки дар он ҳар як аъзои ҷумла ҷои муқаррарии худро дорад ва тағйир додани ин тартиб ё сохти ҷумла сабаби тағйир ёфтани маъно ё аз байн рафтани маъно низ шуда метавонад, зеро мувофиқи қоидаҳои забонӣ ҳатто камтарин тағйирот дар сохтори ҷумла ҳатман ба тағйир ёфтани маъно боис мегардад [ниг. 6, с.327].

Барои исбот тартиби аъзоҳои ҷумларо ду маротиба тағйир дода, мушоҳида мекунем, ки чи тавр ин амал ба тағйир ёфтани маъно таъсир мерасонад. Масалан:

Модар ба кӯдак шир дод.

- 1) Кӯдак ба модар шир дод
- 2) Ба кӯдак модар шир дод.

Мисоли якум гарчанде аз ҷиҳати грамматикӣ дуруст бошад ҳам, аммо аз ҷиҳати семантикӣ ва мантикӣ қобили қабул шуда наметавонад.

Мисоли дуюмро метавон қобили қабул донист, аммо маънои он аз маънои ҷумлаи асли фарқ дошта, ба вазифаи гуфтор ё вазифаи муҳобиравӣ алоқамандӣ дорад, ки инро муносибати инхору гузора (тема-рема) муайян мекунад [6, с.325].

Ин масъала муфассалтар дар қисмати баъдинаи мақола баррасӣ хоҳад шуд. Аљён мавқеи аъзоҳои ҷумла дар забонҳои мавриди муқоиса баррасӣ хоҳад шуд.

Дар забони англисӣ тартиби муқаррарии аъзои ҷумла чунин аст: дар ҷои аввал мубтадо, ҷои дуюм – хабар, ҷои сеюм – пурқунанда ва ҷои чорум ҳол мавқеъ мегирад. Муайянқунанда, одатан, пеш аз муайяншаванда гузошта мешавад. Чунин ҳолат аз муқаррар будани тартиби калимаҳо дар ҷумлаҳои забони англисӣ гувоҳӣ медиҳад [ниг. 4, 13].

Чӣ хеле ки дар мисолҳои болоӣ ивазшавии ҷои аъзоҳои ҷумла ва таъсири онро ба маънои ҷумла дар забони тоҷикӣ нишон додем, дар мисолҳои зерин бошад, ивазшавии ҷойи калимаҳо дар забони англисӣ баррасӣ мекунем. Масалан:

Arthur was studying philosophy at the university (9, 32).

Артур дар донишгоҳ фалсафа мехонд.

Агар дар ин ҷумла ҷои калимаҳо иваз кунем, он гоҳ ҷумла маънои худро гум мекунад.

Намудҳои зерини ин ҷумла хато мебошанд:

Was studying philosophy Arthur at the University. – ин намуд умуман қобили қабул нест.

Philosophy at the university Arthur was studying. – ин тарзи ҷойгирии аъзоҳо низ дар ин забон ҳеч маъно дода наметавонад.

At the university philosophy was studying Arthur. – ин мисол мувофиқи қоидаҳои грамматикаи забони англисӣ то андозае дуруст аст. Дар он ҳоли макон дар аввал омада мубтадо, хабар ва пурқунанда дар ҷойҳои муқаррарии худ қарор доранд. Бинобар он, ин мисол шаклан дуруст аст, аммо аз ҷиҳати мантиқ ва маъно он нодуруст мебошад.

Was studying at the university Arthur philosophy. – ин мисол низ қисман дуруст буда, баъзан дар назм дучор мешавад ва асосан бо мақсади услубӣ ё муоширатӣ истифода мегардад.

Дар забони тоҷикӣ бошад, хабар дар охири ҷумла гузошта шуда, баръакси забони англисӣ муайянқунанда баъд аз муайяншаванда ҷойгир мешавад. Дар забони тоҷикӣ низ тартиби калима нисбатан муқаррар аст, вале дар баъзе ҳолатҳо ҳол пеш аз мубтадо омада метавонад. Иваз кардани ҷойҳои мубтадо ва пурқунанда дар ҷумлаи зерин боиси тағйир ёфтани маънои ҷумла мегардад.

Diana was very proud of her son

Her son was very proud of Diana

Диана аз писараш ифтихор мекард.

Писараш аз Диана ифтихор мекард.

Тартиби муқаррар доштани калимаҳо дар ҷумлаҳои забони англисӣ озодона иваз намудани ҷои аъзоҳо бетаъсир ба услуб, маъно ва мантиқ имкон намедиҳад. Дар забони англисӣ баъзан мубтадо дар охири ҷумла омада метавонад, вале ин танҳо дар ҷумлаҳои сеъзазоғӣ дучор мешавад. Масалан:

Joe was sitting at the desk

Sitting at the desk was Joe.

Дар забони англисӣ хабар дар аввали ҷумла омада наметавонад. Агар ҷумлаи «Sitting at the desk was Joe»-ро ба забони тоҷикӣ тарҷума кунем, чунин мешавад:

Дар паси миз нишастагӣ Ҷо буд.

Шахси дар паси миз нишаста Ҷо буд.

Бо вучуди ин дар ҳолатҳои муайян баъзе аъзоҳои ҷумла метавонанд аз ҷои муқаррарии худ ба дигар ҷой кӯчанд. Мисол:

1. To Martini she said frankly (9, 12).
2. “Here they come”, said Michele and the Gadfly turned round (9, 12).
3. All at once, with a quick pang, he was conscious of his nervousness (9, 15).
4. Great was Mr. Gulliver’s wonder (9, 15).
5. Down jumped the driver, and out got Mr. Pickwick (9, 15).

Дар ҷумлаи якум пурқунандаи бавосита аз ҷои сеюм ба ҷои якум кӯчидааст. Дар ҷумлаи дуюм ҳоли макон аз охир ба ҷои аввал омадааст. Ҳоли замон ва ҳоли тарзи амал дар ҷумлаи сеюм аз ҷойҳои охир ба аввали ҷумла оварда шудаанд. Дар ҷумлаи чорум қисми номии хабар аз ҷои сеюм ба ҷои якум гузошта шудааст. Дар ҷумлаи панҷум бошад, мубтадоҳо баъди хабарҳо омадаанд, ки ин ҳодисаро дар илми забоншиносӣ ҷойивазкунӣ (инверсия) меноманд.

Бояд афзуд, ки чунин ҷойивазкунии аъзоҳои ҷумла раванди муқобилравӣ дорад, ки моҳияту мақсад ва вазифаҳои онро дар ҷараёни таҷзияи актуалии ҷумла метавон таҳлили инкор намуд. Одатан он аъзои ҷумлае, ки аз ҷои муқаррарии худ ба ҷои дигар мекӯчад, рӯи муҳими ахборро ташкил медиҳад, яъне он ремаи гуфтор мегардад ё чун василаи услубӣ барои таъкиди мафҳуми ҷойивазкарда нигаронида шудааст. Албатта, дар ин ҳолат задаи мантиқӣ ва оҳанги гуфтор мавқеи хоса доранд, ки танҳо ба туфайли дурусту бамавқеи истифода бурдан ё гузоштани онҳо метавонад маъноеро ифода намуда, вазифаи ҷумлагии худро иҷро намояд [5, с.224].

Ҷунонки қайд кардем, тартиби калима дар забони англисӣ устувор ё муқаррар аст. Аз ин лиҳоз, калимаи вазифаи грамматикиро иҷро менамояд, ба ибораи дигар, вобаста ба ҷои калима дар ҷумла кадом аъзои ҷумла будани он муайян карда мешавад. Аз сабаби маҳдудтар будани имкониятҳои ҷойивазкунии аъзоҳои ҷумла, забони англисӣ барои ифода намудани рема ва темаи гуфтор аз дигар воситаҳо низ истифода мебарад, ки онҳоро муқассараан баррасӣ менамоем. То кунун воситаи зерини ифода кардани тема ва рема дар забони англисӣ муайян карда шудааст:

1) Созмонҳои It is.... That, It is who, It is which, It was that ва ғайраҳо, ки дар онҳо ба ҷои нуқтаҳо воҳиди рематикӣ ахбор гузошта мешавад. Мисол:
So it’s you that have disgraced the family? (9, 22).

Дар ин ҷумлаи вожаи “you” ремаи гуфтор аст, ки онро созмони «it’s that» рема гардонидаст. Бо истифодаи ин созмон гӯянда таъкиди карданист, ки маҳз мусоҳиб (you) номи оиларо доғдор кардааст, на каси дигар. Аз ин хотир, вожаи “you” ремаи ташдидӣ (эмфетикӣ) мебошад. Як мисоли дигар: It was there that he lost his watch (7, 72). Дар ин ҷумлаи вожаи “there” ремаи ташдидӣ мебошад, ки ин аз истифодаи таркиби «It was... that» бармеояд.

2) Инчунин ремаро дар ҷумла метавон ба туфайли истифодаи ҳиссаҳои «only, even, too, sim[ly, just» ва ғайраҳо ифода намуд. Масалан:

He was a brilliant and original teacher; even the Rector had to admit it (7, 91).

But he too had something on his mind (8, 71).

But just at this moment Brisighella is safer for you than any other place (9, 53).

Дар чумлаи якум ҳиссаҷаи «even» вожаи “the rector”-ро, ҳиссаҷаи «too» вожаи «he» ва калимаи «just» таркиби «at this moment» -ро ба рема табдил додаанд.

3) Яке аз воситаҳои дигари маъмултари ифодаи рема дар гуфтор артикли номуайянии “a (an)” ва ҳазфи артикли мазкур пеш аз исмҳои моддӣ, маънӣ ва ҷамъ маҳсуб мешавад. Мисол:

A fly crawled over the back of his hand (7, 12).

Дар ин чумла истифодаи “a” пеш аз исми «fly» ба он ишора менамояд, ки ин калима ремаи гуфтор мебошад. Агар дар мисоли мазкур артикли «a» ба артикли «the» иваз карда шавад вожаи “fly”-ро ба темаи гуфтор табдил медиҳад. Муқоиса мекунем:

There came through the open door the heavy scent of the lilac. (10, 93). Партофтани артикли «the» пеш аз қисми “scent” боис мешавад, ки калимаи “scent” ба ремаи гуфтор табдил ёбад, ҳол он ки бо артикли “the” дар ҳамин чумла “scent” темаи ахбор аст. Аз ин рӯ, “a (an)” ва нишондиҳандаи рема, “the” ифодагари темаи гуфтор маҳсуб мешавад.

4) Задаи мантиқӣ ҳам яке аз воситаҳои муҳими ифодаи ремаи гуфтор аст: The frogs are croaking (9, 43). Дар ин чумла «the frogs» тема мебошад. Вақте ки ба ин калима задаи мантиқӣ гузошта мешавад, бо вучуди он ки вожаи “the frogs” бо нишондиҳандаи чумла, яъне артикли “the” истифода шудааст, он ба ремаи гуфтор табдил меёбад. Дар ин ҳол задаи мантиқӣ вазифаи таъкидӣ дошта, калимаи “the frogs” –ро аз қатори дигар имконоти мавҷудбуда таъкид ва чудо карда нишон медиҳад, яъне на чизи дигаре, балки қурбӯққаҳо вақ-вақ карда истодаанд.

5) Таркибҳои пешояндии «as for» ва «as to» ҳам метавонанд чун воситаҳои ифодаи рема дар гуфтор истифода шаванд. Мисол: As for others, great numbers of them moved past slowly or rapidly... (7, 36)

6) Таркиби «there (be)» хусусияти ворид намудани маълумоти нави ба гуфтор дорад ва аз сабаби он ки ин таркиб бештар ишора ба мубтадо дорад, метавонад онро ремаи гуфтор гардонад. Масалан: There is a very pleasant and commodious library in the Capitol (8, 52)

7) Тарзи ғайримуқаррарии ҷойгиршавии аъзоҳои чумла, низ дар радифи гуфтаҳои болоӣ яке аз воситаҳои дигари ифодаи рема мебошад, яъне бо иваз намудани ҷояш тема ба рема бадал мешавад. Масалан: I returned at night by the same railroad (8, 73). By the same railroad I returned at night. Дар мисоли якум ибораи “by the same railroad” мафҳуми ба хонанда шиносро ифода карда, мутаносибан темаи гуфторро ифода кардааст. Дар мисоли дуюм ба ҷои аввал кўчонидани ибораи “by the same railroad” боиси ба рема табдил ёфтани он гардидааст.

8) Дар созмонҳои синтаксисие, ки муқобилгузориҳои ду мафҳум ба назар мерасад, он ду мафҳум ҷузъи рематикӣ мебошанд: Nothing in it ever changed –neither the people, nor the family portraits. (9, 49).

Ба монанди забони англисӣ дар забони тоҷикӣ низ тартиби калима се вазифаи асосиро иҷро мекунад: синтаксисӣ, муоширатӣ ва услубӣ.

Вазифаи синтаксисии тартиби калима аз чор рукн иборат аст:

- моҳият ва мазмуни тартиби калима;
- ҷои мубтадо ва хабар;
- ҷои аъзоҳои пайрави чумла;
- таҳлил ва ҷамъбасти таҷрибаҳои илмӣ.

Вазифаи синтаксисии тартиби калима тавассути муносибати байни калимаҳо дар чумла муайян карда мешавад. Мураттаб гузоштани калимаҳо яке аз қисматҳои ҷудонопазири сохти чумла маҳсуб шуда, чунин мураттабгузориҳои дар забонҳои

зикршаванда аз кадом аъзои чумла будани калима вобаста аст. Ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони англисӣ тартиби калима устувор аст. Ин тартиб дар забони тоҷикӣ назар ба забони англисӣ нисбатан озодтар ба мушоҳида мерасад, ки инро дар мисоли мавқеъ ва вазифаи мубтадо дар чумлаҳои бешахс дидан мумкин аст [2, с.72].

Умуман, сараъзоҳои чумла (мубтадо ва хабар) дар ҳар ду забон, чи дар забони тоҷикӣ ва чи дар забони англисӣ ҷои устувори худро доранд. Ҳам дар забони тоҷикӣ ва ҳам дар забони англисӣ мубтадо мавқеи пеш аз хабар дорад. Мавқеъ ва вазифаи мубтадо дар чумлаҳои бешахс, умумишахс ва унвонӣ дар забонҳои муқоисашаванда нишон медиҳад, ки дар ҳолати набудани мубтадо дар забони тоҷикӣ чумлаи забони англисӣ дар мавқеи он мубтадои расмиро талаб мекунад, яъне мавҷудияти мубтадо дар ин забон ҳатмист. Бинобар он се намуди мубтадои расмиро (formal subject) дар забони англисӣ истифода мебаранд:

- 1) Мубтадои бешахс (impersonal subject) – It’s five o’clock. It’s raining.
- 2) Мубтадои таърифӣ (anticipatory subject) – It is necessary to go there
It is important to do it now
- 3) Мубтадои таъкидӣ (emphatic subject) – It is John who is calling you.
This is the book that I was looking for.

Ё ин ки чумлаи умумишахс ба монанди

Меғҷянд, ки ӯ духтур аст.

They say he is a doctor.

Бандаки феълӣ дар забони тоҷикӣ ба мубтадо ишора намуда, истифодаи ҳатмии онро аз байн мебарад, аммо дар забони англисӣ, ҷонишини “they” ҳатман истифода мешавад. Ин ҳама аз он шаҳодат медиҳад, ки тартиб ва мавқеи аъзоҳои чумла дар забони англисӣ нисбат ба забони тоҷикӣ устувортар аст.

Оид ба мавқеъ ва вазифаҳои хабар бошад, он дар забони тоҷикӣ одатан дар охири чумла гузошта мешавад ва танҳо дар чумлаҳои ғайритафсилӣ он бевосита баъди мубтадо меистад.

Вазифаи мо хондан аст – Our task is to study

Онҳо нишастанд – They sat down

Вай хандид. – He smiled.

Мубтадо ва хабар чун сараъзоҳои чумла, ки ядрои он ҳисоб мешаванд, одатан ба аъзоҳои пайрави чумла муқобил гузошта мешаванд:

Ин алоқаи байни аъзоҳои пайрави чумла бо сараъзоҳои чумла одатан мачмуавӣ (комплексивӣ) номида мешавад, зеро ки он на аъзоҳои алоҳида, балки тамоми чумларо пурра менамояд. Ин намуди алоқа бештар ба пуркунанда ва ҳол хос мебошад. Тартиби калима дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ чун усули фарқкунандаи мубтадо ва пуркунанда мебошад.

Падар як писар дорад.

A father has a son

Гул хор дорад

A flower has a prickle.

Пуркунанда (инчунин ҳол) дар забони тоҷикӣ сохти ядрои чумларо ба ду қисм ҷудо мекунад [6, 330].

Дар забони англисӣ якчанд қолабҳои ҳастанд, ки мувофиқи он пуркунанда (ҳол) баъди хабар ҷой гирифта метавонад ва аъзоҳои дигари чумла бошанд, бетағйир боқӣ мемонанд.

Дар чумлаҳои сеъзогии ҳар ду забон тартиби калима маънои хело муҳим дорад, зеро дар вақти тағйир додани тартиби калима вазифаи синтаксисии он тағйир намеёбад, вале

чумла маънои дигарро ифода мекунад, масалан, агар чои мубтадо ва пуркунандаро дар чумлаи боло овардашуда иваз кунем, он метавонад дигар маъноро ифода намояд.

Як писар падар дорад.

A son has a father.

Хор гул дорад.

A prickle has a flower.

Дар забони англисӣ инро чунин чумлаи зерин метавонад боз ҳам равшантар ифода кунад.

The hunter killed the bear. – The bear killed the hunter.

Ҳангоми иваз кардани мубтадо ва пуркунандаи чумла чои рема ва темаи гуфтор низ тағйир меёбад.

Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки дар ҳақиқат, ин ҳодисаи грамматикӣ яке аз масъалаҳои мушкилу мураккаби сохти забон мебошад. Мукоиса ошкор сохт, ки чумла дар ҳар ду забон аз ду ҷузъ иборат аст; ҷузъи маълум ва ҷузъи номаълум, ки онҳо воситаҳои гуногуни ифодаи худро доранд, ки ин роҳу воситаҳои ифодаи тема ва рема мебошад [4, 19].

Тартиби калима дар ҳар ду забон аз ҳамдигар фарқ мекунад. Дар забони англисӣ агар он устувор бошад, дар забони тоҷикӣ нисбатан озод аст. Мутаносибан дар забони англисӣ иваз кардани тартиби аъзоҳои чумла мумкин нест. Дар забони тоҷикӣ аъзоҳои чумла вобаста ба таъзияи актуалӣ метавонанд ҷойҳои худро иваз намоянд. Бо вучуди он сараъзоҳо дар ҳар ду забон чои устувор доранд. Дар ин бора фарқ дар он аст, ки дар забони тоҷикӣ аъзоҳои пайрав дар байни сараъзоҳои чумла ҷойгир мешаванд, вале дар забони англисӣ онҳо баъд аз сараъзоҳо мавқеъ мегиранд. Аз ин бармеояд, ки омӯзиши забони англисӣ барои хонандагони тоҷикзабон мушкилтар аст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Бархударов, Л.С., Штелинг, Д.А. *Грамматика английского языка* / Л.С. Бархударов, Д.А. Штелинг. – Москва: Высшая школа, 1973. - 424 с.
2. *Забони адабии ҳозираи тоҷик. Синтаксис / Дар зери таҳрири акад. Б.Ниёзмухаммадов.* - Душанбе: Ирфон, 1970. – 318 с.
3. *Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов.* – Москва: Высшая школа, 1981. - 285 с.
4. *Собиров, А.И. Порядок слов в современном таджикском и английском языках: автореферат диссертации кандидата филол. наук.* - Душанбе, 1973. – 23 с.
5. *Усмонов, К. Грамматикаи назарии забони англисӣ / К. Усмонов.* – Душанбе; Хуҷанд: Нури маърифат, 2010. - 236 с.
6. *Усмонов, К. Грамматикаи муқоисавии забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ / К. Усмонов.* - Хуҷанд: Нури маърифат. 2015. - 380 с.
7. *Cronin, A. Beyond this Place / A. Cronin.* - M., 1972.- 90 p.
8. *Dickens, Ch. American Notes / Ch. Dickens.* - M.: Foreign languages publishing house. - M., 1950. - 256 p.
9. *Voynich, E.L. The Gadfly -M.: Foreign Languages Publishing House, 1954.-332 p.*
10. *Wilde O. Plays. M.: Foreign Literature, 1967 - 238 p.*

Reference Literature:

1. **Barhudarov L.S, Shteling D.A.** *The Grammar of the English Language*// **L.S Barhudarov, D.A Shteling.** – M: Higher School. 1973-424 pp.
2. *Modern Tajik Literary Language. Syntax. Under the editorship of B. Niyozmuhammadov.* Dushanbe: Cognition. 1970.-318pp
3. **Ivanova L.P., Burlakova V.V, Pocheptsov G.**– M: Higher School, 1981-285pp.
4. **Sobirov A.L.** *Word Order in Modern Tajik and English Languages. Synopsis of candidate dissertation in philology.* Dushanbe, 1973.-23pp.
5. **Usmonov K.** *Theoretical Grammar of the English Language*// **K Usmonov** -Dushanbe, Khujand: Light of Enlightenment. 2010-236 pp.
6. **Usmonov K.** *Corrective Grammar of English and Tajik Languages*// **K Usmonov** – Dushanbe, Khujand: Light of Enlightenment 2015- 380 pp.
7. **Cronin, A.** *Beyond this Place/ A.Cronin.* – M., 1972. – 90pp.
8. **Dickens, Ch.** *American Notes/ Ch. Dickens.* – M.: Foreign Languages Publishing House. – M., 1950. – 256pp.
9. **Voynich, E.L.** *The Gadget* – M., Foreign Languages Publishing -House. 1954.- 332pp.
10. **Wild O.** *Plays.* M.: Foreign Literature, 1967 – 238 pp.